

KUĆA TERORA U BUDIMPEŠTI

VIŠNJA ZGAGA □ Muzejski dokumentacijski centar, Zagreb

sl.1. Muzejska zgrada Kuće terora,
Budimpešta, Mađarska
© Sve fotografije preuzete su iz /
All photographs are taken from:
The Best in Heritage 4, Dubrovnik. 2005.
DVD, interaktivno izdanje /
Interactive edition
izdavač / published by: Novena, d.o.o.

1 Akinsha, Konstantin. Warsaw: *Bring Communism to Museum*. Tekst mi je poslan 2006. godine no ne znam da li je objavljen. Autor navodi razne inicijativa osnivanja muzeja komunizma u zemljama istočnog bloka.

2 www.muzeumkomunism.cz
Pristupljeno u ožujku 2009.god.

3 www.globalmuseumoncommunism.org,
Pristupljeno u ožujku 2009. god.

4 www.coldwar.org/indeks.html
Pristupljeno u ožujku 2009.god.

5 U hrvatskoj muzeološkoj literaturi taj projekt prvi put spominje kolegica Željka Kolveshi, *Europski muzej godine 2004*.

Informatica Museologica, 35, 1/2, 2004. Kuća terora predstavljena je na manifestaciji *The Best in Heritage*, Dubrovnik, rujan 2005. Prezentaciju moguće vidjeti na DVD-u *The Best in Heritage*, 4, izdanje Novena, Zagreb.

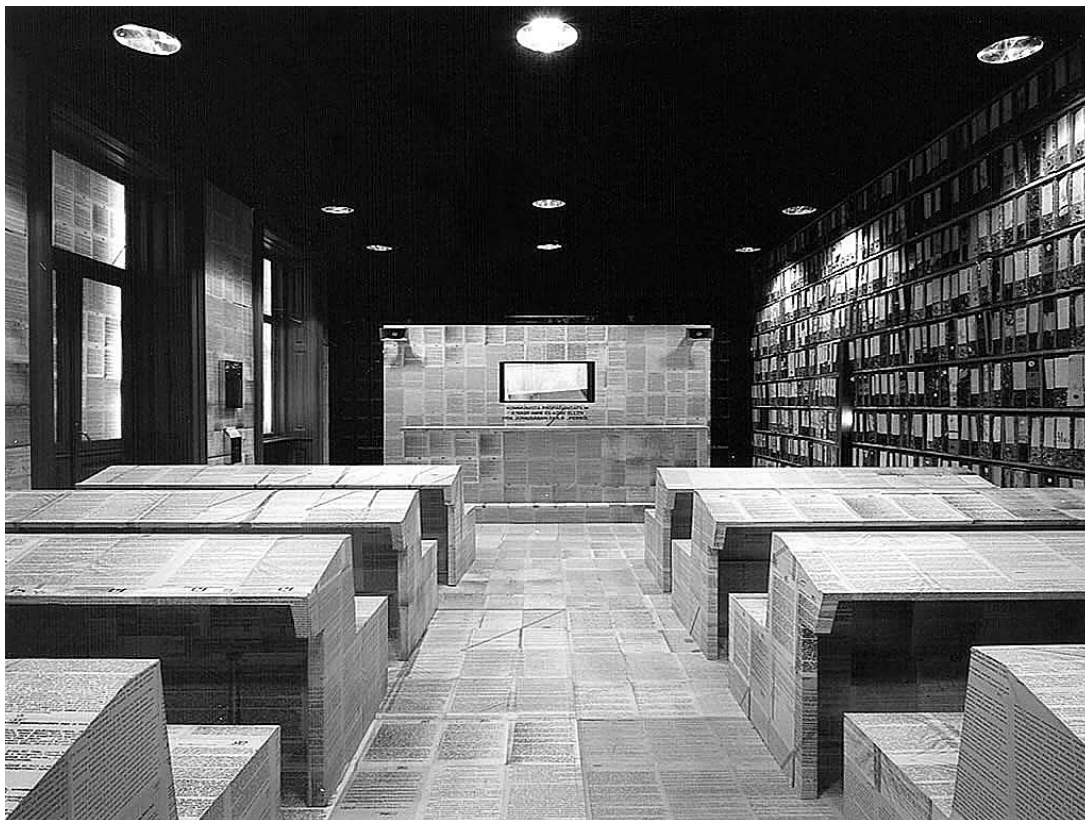
Fondacija za istraživanje povijesti i društva centralne i istočne Europe u Budimpešti odlučila se za muzeološku prezentaciju teme koja još uvijek nije stekla legitimno pravo da bude zastupljena, a još manje da bude javna i legitimna u zemljama bivše komunističke vladavine. Riječ je o preispitivanju nedavne komunističke prošlosti, režima koji je vladao pedesetak godina i koji je ostavio mnoge bolne tragove. Naime, nakon političkih promjena, one društvene zbivaju se mnogo sporije i konfuznije te se i tim temama, a riječ je o fašističkom (manje) i komunističkom teroru i njihovim žrtvama, još uvijek sustavno ne bave institucije kojima je to "misija", već razne udruge civilnog društva, privatne osobe, fondacije i sl.¹ Tako u Poljskoj Muzej komunizma zagovara Socland fondacija, koja provodi akciju skupljanja građe od građana s namjerom da je izloži u neboderu Staljinki, zgradi koja se gradila tipski u zemljama *iza čelične zavjese* i koja je postala arhitektonski simbol staljinizma. U Češkoj je to inicijativa američkog politologa, ali i poduzetnika Glenn Spickera, koji je na privatnom prostoru od 400 m² otvorio izložbu pod nazivom *Muzej komunizma*². Slična je situacija i s inicijativama koje dolaze sa Zapada - s virtualnim Muzejom svjetskog komunizma, čija je misija *povezati i integrirati raspršena znanja i informacije o komunizmu*³ i s idejom Muzeja hladnog rata u Americi⁴ – to su projekti

udruga, entuzijasta i istraživača (koji možda i imaju neku političku potporu no ona nije vidljiva.)

Kuća terora, Terror Haza,⁵ kako se naziva muzej nacizma i komunizma u Budimpešti, do sada se čini najozbiljnijim i najsustavnije izvedenim muzeološkim projektom o toj temi u zemljama bivšega istočnog bloka. Razlog tomu je politički obojen; iza projekta je stajala vlada Viktora Orbana odnosno Saveza mladih demokrata, kršćansko-konzervativne stranke, koja je bila na čelu mađarskog parlamenta od 1998. do 2002. godine.

Iz samog naziva muzeja, vrlo dramatično i agresivno postavljenog cijelom dužinom zgrade, koja je i sama bila mjesto u kojemu je bila smještena komanda mađarskih nacista (od 1937. do 1944.), a potom sovjetske obavještajne službe (do 1956. god), jasna je i njegova orijentacija: prikazati strahovladu, nasilje, progone i egzekuciju političkih neistomišljenika. U takvoj koncepciji nema mjesta sentimentalnostima i nostalgijama, babuškama, šubarama ili crticama iz svakodnevnog života... To je mjesto prezentiranja zabranjene povijesti i nepoznate "istine", muzej žrtava terora i njihovih egzekutora.

Muzejska zgrada Kuće terora neorenesansna je palača sagrađena 1880. godine u najreprezentativnijoj ulici

sl.2. Tijekom procesa koji su vođeni u Kući terora u zatvor je poslano oko 35 000 ljudi čije optužbe i progone možemo iščitavati iz novinskih članaka kojima su oblijepljene klupe u sudnici.

Budimpešte, dva kilometara dugom bulevaru Andrássy, koji je kao urbanistička cjelina stavljen na UNESCO-ovu listu zaštićene baštine. Zgrada je imala ironičnu sudbinu u rasponu od palače do sjedišta nacističke partije i sovjetske tajne policije do mjesta tihih i tajnih egzekucija nacističkoga i staljinističkog režima. To je bila zgrada koja je u pamćenju građana Budimpešte bila *ona u koju se nije smjelo gledati*, koja je bila simbol strahovlade.⁶

Fondacija za istraživanje povijesti i društva centralne i istočne Europe otkupila ju je 2000. godine, s namjerom da u njoj otvori povijesni muzej posvećen žrtvama nedavne povijesti.

Taj je projekt imao tretman vrlo prioritarnog i ozbiljnog zadatka i bio je proglašen jednim od mađarskih milenijskih projekata. Prije same adaptacije za potrebe muzeja, obavljena su istraživanja jer se pretpostavljalo da postoje tajni prolazi i tuneli prema ostalim zgradama u bloku. Naime, tajna je policija bila zaposjela cijeli blok. Pokazalo se da su to bile neutemeljene pretpostavke, te je za muzejsku funkciju prenamijenjena samo ta palača. Muzej je otvoren 2002. godine.

Povijesni okvir stalnog postava obuhvaća dvije osnovne političke teme: vlast (mađarskoga) nacističkog režima koja je trajala pet mjeseci te vladavinu sovjetskog režima od 1945. do 1956. godine.

Ekspozicija započinje na drugom katu zgrade, na koji se dolazi liftom. Lift je stakleni, vozi vrlo polako kako bi bilo dovoljno vremena za promatranje beskrajnog

niza fotografija lica žrtava egzekucije postavljenih u nizu od prizemlja do drugog kata atrija zgrade, u čijem je središnjem dijelu smješten ruski tenk s cijevi prijeteci usmjerenom prema svim žrtvama.

Nakon uvodnog dijela, u kojemu se daje opći pregled tzv. dvostruke okupacije Mađarske (njemačke i sovjetske) u vrijeme Hortyjeva režima, prikazuje se dolazak na vlast nacističkog režima i njegova petomjesečna vladavina, u kojoj je kulminirao pogrom Židova, zbila se opsada Budimpešte i gotovo milijunski egzodus Mađara na zapad, u strahu od Crvene armije.

U daljnjih pet prostorija slijedi prezentacija povijesnih činjenica vezanih za vladavinu Sovjeta; uklanjanje političkih neistomišljenika putem sustava radnih logora u koje je deportirano 600 do 700 tisuća ljudi, postupno gašenje građanske partije djelovanjem političke policije pod sovjetskom upravom, uspostavljanje komunističke Mađarske te mađarski otpor Sovjetima.

Na prvom katu posebno su obrađene teme raseljavanja i deportacije Nijemaca, Mađara i Slovaka, nasilje nad seljaštvom i posljedice komunističke agrarne politike, rad tajne policije, funkcioniranje "pravne države". Svojom dojmljivošću izdvajaju se ambijentalno rješenje radne sobe šefa ozloglašene tajne policije Gabora Petera te prezentacija rada sudstva u montiranim procesima protiv "klasnih neprijatelja". U tim i sličnim procesima u zatvor je poslano oko 35 000 ljudi čije optužbe i progone možemo iščitavati iz novinskih članaka kojima su oblijepljene klupe u sudnici čiji su

To je mjesto prezentiranja zabranjene povijesti nepoznate "istine", muzej žrtava terora i njihovih egzekutora.

⁶ Osnovne informacije moguće dobiti na mrežnom mjestu, www.TerrorHaza.hu kao i vodiču po muzeju: *Terror baza. Public Endowment for Research in Central and Eastern - European History and Society*. Budapest 2003. Muzej sam posjetila svibnja 2008. god.

sl.3. Tamnice se prostiru na dvije razine ispod pločnika, a prikazani su svi tipovi ćelija i metode mučenja.

zidovi niz sablasnih arhivističkih registratora pojedinih slučajeva, a na velikom se monitoru prikazuje propagandni film o suđenju Imri Nagyju. Druga tema obrađuje odnos prema vjeri i crkvi – žestokim neprijateljima nacizma i komunizma. Cijelom dužinom dvorane u pod je ukopan križ, kao da je sakriven u zemlju; u dnu dvorane veliki zvučnici okružuju crkveno ruho, evocirajući tako agresivnu antireligijsku propagandu kojom su bili izvrgnuti ljudi u doba komunizma. Susjedna soba memorijal je posvećen kardinalu Mindszentyju, ključnoj osobi otpora i stradanja zbog zagovaranja prava na ispovijedanja vjere.

Smjer dalje vodi posjetitelje liftom u podrumski dio. Posjetitelje u liftu dočekuje videoiskaz žrtve torture; priprema je to za nastavak ekspozicije u podrumu. Tamnice se prostiru na dvije razine ispod pločnika, a prikazani su svi tipovi ćelija i metode mučenja, soba za čuvara te mjesto egzekucije. Slijedi prostor u kojemu se simbolično, hrpom kamenja i kamionetom, u svojoj ogoljelosti naznačuje fenomen mnogih radnih logora smještenih uglavnom na istoku Mađarske, u kojima je bilo zatočeno oko 12 000 ljudi.

Mađarska revolucija 1956. godine protiv sovjetske vlasti interpretirana je uz pomoć izloženog kaputa jedne od žrtava bunta, vitrine s bocom Molotovljeva koktela i uništenim biciklom, a odmazda koja je uslijedila nakon neuspjeha – nizom stiliziranih stratišta, uz zvučnu kulisu koja ponavlja imena stradalih. Razglednicama poslanim iz različitih svjetskih gradova prijateljima i rodbini u Mađarskoj prikazan je egzodus više od 200 000 ljudi koji su napustili zemlju nakon 1956. godine. Kulminacija postava je Dvorana suza, u kojoj se uz imena političkih žrtava od 1945. do 1967. godine, urezana u zid, nalazi polje metalnih stiliziranih križeva na kojima gori baterijske svjetiljke...

Ekspozicija završava filmskim zapisima koji prikazuju važne političke događaje u Mađarskoj: demonstracije 1980-ih godina, rehabilitaciju Imre Nagyja, posjet pape Ivana Pavla II, odlazak sovjetskih trupa iz mađarske, i – ne baš skromno – otvorenje muzeja, Kuće terora, 2002. godine.

Ono što taj postav čini specifičnim i u muzeološkom smislu inovativnim jest gotovo filmsko kadriranje tema koje se svojim vizualnim rješenjem približavaju

estetici suvremenih umjetničkih instalacija, snažne, ali suspregnute izražajnosti. Povijesne se situacije vizualiziraju pomno izabranim muzejskim predmetima i njihovim smještajem u stiliziranu, očišćenu sliku. U tom muzejskom postavu uvriježeni pojam za oblikovanje izložbe – pojam likovni postav, prerastao je u umjetničku instalaciju. Muzejski predmet u tako organiziranoj priči i pristupu najčešće funkcionira kao simbol, a značajki provedena organizacija i prezentacija informacija i znanja primjenom multimedije stvara dojam vjerodostojnosti.

Konkretan strah, tjeskoba, grozota odmazde i represije uvlače se u posjetitelja i boravak u Muzeju postaje i emocionalno iskustvo, kao doživljaj u kazališnoj predstavi. Slijed povijesnih tema „ispričan“ je dramaturškom uvjerljivošću gdje slike sa jakim nabojem posjetioca dovode do klimaksa, katarze, a mnoštvo činjenica i njihova logična organizacija dozvoljavaju i mogućnost „ohlađenog“ pristupa temi.

Sadržaj postava vrlo se lako prati, osnovne informacije i objašnjenja za svaku prostoriju dostupna su na engleskom jeziku. Golem broj posjetitelja svih dobi, klasa i različitog obrazovanja – za mnoge Mađare to je postalo i mjesto hodočašća – mnoštvo turista kojima je posjet Terror Hazi ključna kulturna destinacija u Budimpešti govore u prilog činjenici da su takvi muzeji potrebni jer komuniciraju znanja, do sada nepoznata i neosvijestena ili jednostavno – zabranjena. No to je tema za neki drugi tekst. Uz sva ta obilježja pristupa temi i izbora tema, bitno je naglasiti da je taj muzej značajki projektiran, odnosno da je, kao malo koji suvremeni muzej, okrenut potrebama posjetitelja; cijelo je prizemlje namijenjeno za ugodan boravak u Muzeju: garderoba, kavana, odmorište, izvanredno opremljena knjižara, prostor za povremene izložbe, a sve povezano zvučnom kulisom koja povezuje sav prostor.

Od otvorenja do danas Muzej je potvrdio svoju dosljednu usmjerenost prema istraživanju i prezentiranju “teške povijesti” te nužnosti revidiranja i istraživanja povijesnih činjenica koje govore o okrutnosti ideologija i destrukciji. Svake godine prezentira se neki novi projekt, npr. *Holokaust*, *Orwell*, *Katinska šuma*, *Praško proljeće*, a održavaju se i znanstveni skupovi o sličnim temama. O svemu tome na stranicama www.terrorhaza.hu mogu se naći osnovne informacije, audiozapisi, videozapisi i fotografije.

Primljeno: 15. travnja 2009.

HOUSE OF TERROR MUSEUM IN BUDAPEST

The Foundation for Research into the History and Society of Central and Eastern Europe in Budapest determined on a museological presentation of a topic that still has not won the legitimate right to be presented, less still to be public and legitimate in the countries of the former communist rule. The House of Terror, Terror Haza, as the museum of Nazism and Communism in Budapest is called, seems to be to date the most serious and systematically produced museological project on this topic in the countries of the former Eastern bloc. From the very name of the museum, very dramatically and challengingly placed along the whole front of a building on Andrassy Boulevard, which was the very place in which was the high command of the Hungarian Nazis (from 1937) and then for the Soviet intelligence service (up to 1956), its orientation is patent: to show the reign of terror, the violence, persecutions and executions of political dissenters.

What makes the display specific and, in a museological sense innovative, is the almost cinematographic framing of the topics that with their visual solution come close to the aesthetics of contemporary art installations, with their powerful but nevertheless restrained expressiveness. The historical situations are visualised by meticulously chosen museum objects and their location in a picture that has been stylised and purged.

The concrete fear, the terror and anxiety, the horror of revenge and repression get under the skin of the visitor, and a stay in the museum is the kind of emotional experience that one may have in a theatrical performance. The sequence of historical themes is narrated with a dramatic conviction in which the images, with intense charges, lead the visitor to a climactic catharsis, while the many facts and their logical organisation also allow for the possibility of a cooler approach to the topic.

The content of the display is followed very easily; the basic information and explanations for every room are available in English. The vast number of visitors of all ages, classes and educational backgrounds, for many Hungarians it has become a site of pilgrimage, the many tourists for whom a visit to the Terror Haza is a key cultural destination in Budapest, tell that such museums are highly necessary, for they communicate knowledge that has been to date largely unknown or unconscious, or, quite simply, forbidden.

sl.4. Povijesni okvir stalnog postava obuhvaća dvije osnovne političke teme: vlast (mađarskoga) nacističkog režima koja je trajala pet mjeseci te vladavinu sovjetskog režima od 1945. do 1956. godine.